

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Ging ze lopen met z'n oma. Etnische variëteit van de Nederlandse kindertaal: de onverwachte betekenis van gaan + infinitief

Cornips, L.

published in

Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander ... Volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok

2001

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Cornips, L. (2001). Ging ze lopen met z'n oma. Etnische variëteit van de Nederlandse kindertaal: de onverwachte betekenis van gaan + infinitief. In T. Meder (Ed.), *Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander ... Volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok* (pp. 161-184). Stichting Beheer IISG.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

*‘Er waren een Marokkaan, een
Turk en een Nederlander...’*

**Volkscundige en taalkundige opstellen
over het vertellen van moppen
in de multiculturele wijk Lombok**

Onder redactie van Theo Meder

“Ging ze lopen met z'n oma”

*Etnische variëteit van de Nederlandse kindertaal:
de onverwachte betekenis van gaan+infinitief*

Leonie Cornips

1. Inleiding

Hoewel de Nederlandse samenleving al enkele tientallen jaren multi-etnisch van karakter is, weten we nog vrij weinig af van de taalkundige en culturele diversiteit die daardoor is ontstaan. Het is praktisch onbekend of en op welke wijze immigranten en hun nakomelingen in Nederland door taal een eigen identiteit kunnen uitdrukken.

In een wijk als het Utrechtse Lombok worden zeer veel verschillende talen gesproken als bijvoorbeeld het Turks, Berber, Marokkaans Arabisch, Sranan, Grieks en Spaans. Het gevolg van de toename van het aantal talen binnen een wijk kan er alleen maar toe leiden dat meer sprekers twee- of meertalig worden. Bovendien kunnen taal(variëteiten) als bijvoorbeeld het (regionale) Algemeen Nederlands (in het vervolg: AN) en het Utrechtse stadsdialect wijzigingen ondergaan.

Op welke wijze bouwstenen van taal kunnen veranderen door de komst van anderstalige (im)migranten in Nederland, kan ik kort beschrijven aan de hand van een intensieve taalcontactsituatie tussen sprekers van diverse taalvariëteiten die in het verleden heeft plaats gevonden in Heerlen in Zuid-Limburg. Door de komst van de steenkoolindustrie aan het begin van deze eeuw werd Heerlen als kern van de voormalige Oostelijke Mijnstreek overspoeld door (im)migranten uit binnen- en buitenland. Uit het westen van Nederland kwamen de beambten die AN spraken, uit het oosten van Nederland kwamen heel veel migranten die allemaal hun eigen dialect spraken en uit het buitenland kwamen immigranten die hun eigen moedertaal of een dialect ervan spraken zoals Duits, Vlaams, Frans, Pools, Russisch en Italiaans. Door deze taalsituatie ontstond als gemeenschappelijke voertaal een Heerlense variant van het AN, ook wel 'mischmasch' (het dialectwoord voor mengelmoes) of 'steenkolenhollands' genoemd. De autochtone inwoners van Heerlen moesten naast hun eigen dialect als moedertaal deze vari-

ant van het AN als tweede taal leren. Dit proces van toename van tweetaligheid verliep in Heerlen veel sneller dan elders in Nederland.

In Heerlen zeggen volwassen sprekers heel vaak zinnen met *doen* en een heel werkwoord dat ook infinitief genoemd wordt, zoals *doet stofzuigen* in (1a). Deze zin komt in het AN voor, hoewel veel taalkundigen dergelijke *doen* uitingen tot het domein van de kindertaal rekenen. In het AN is er geen onderscheid in betekenis tussen de constructie met en zonder *doen*, in respectievelijk (1a) en (1b). In allebei de zinnen is *Jan* (het onderwerp) degene die de activiteit of handeling *stofzuigen* verricht. Daarom noemen taalkundigen *doen* in (1a) een leeg werkwoord, het heeft geen eigen betekenis meer:

- (1) a. Jan *doet stofzuigen*
b. Jan stofzuigt

Verrassend genoeg is er voor de sprekers in Heerlen wel een verschil in betekenis tussen de zinnen in (1a) en (1b). Als we met een Heerlense pet op naar de zin in (1a) kijken, dan drukt deze zin met *doen* inderdaad uit dat *Jan* degene is die *stofzuigt* maar – en dat is onverwacht – hij verricht deze activiteit herhaaldelijk en/of regelmatig. Met andere woorden: in het huishouden waar *Jan* woont, is *Jan* degene die altijd stofzuigt. De zin in (1a) bevat voor de Heerlenaren dus extra informatie. Taalkundigen noemen de betekenis die (1a) voor een Heerlense spreker heeft, habitueel aspect. In het AN zou de Heerlense constructie in (1a) 'vertaald' moeten worden als in (2):

- (2) Hij stofzuigt *altijd/elke week/één keer in de maand*

In (1b) daarentegen is ook *Jan* degene die *stofzuigt* maar hij doet dat wel eens of incidenteel en zeker niet elke zaterdag. *Doen*+infinitief is een mooi voorbeeld hoe taal kan veranderen door externe oorzaken, zoals de toevloed van (im)migranten die andere taalvariëteiten spreken. In het proces van taalverandering is het zeker dat de *doen*+infinitief uit het Heerlense dialect is overgenomen maar de betekenis van deze *doen*-zinnen hoeft niet hetzelfde te zijn als in het Heerlens dialect of in het randstedelijke AN. Aan één en dezelfde vorm (de zin in (1a)) worden door verschillende sprekers van verschillende taalvariëteiten, namelijk het AN en het Heerlens AN meerdere betekenissen toegekend.

De betekenis van de *doen*+infinitief voor sprekers van het Heerlense AN laat zien dat de betekenis(sen) van een taaluiting niet noodzakelijkerwijs overeen hoeft te komen met betekenissen die door (westelijke) AN sprekers worden aangereikt. Dit geldt natuurlijk ook voor allochtone sprekers: zij kunnen taalvormen uit het AN overnemen en daar een eigen betekenis aan toekennen. De cultuurhistoricus Frijhoff noemt dit verschijnsel toeëigening: individuele of groepen sprekers interpreteren een specifieke taalvorm binnen een specifieke context waaraan zij hun eigen betekenis toekennen.

Tijdens Salaam Lombok hebben allochtone kinderen mopjes verteld waarin zij het (hulp)werkwoord *gaan* met een infinitief combineren. In deze bijdrage onderzoek ik op welke wijze de allochtone kinderen *gaan*+infinitief in hun mopjes gebruiken. We weten hier nog niets van. Het zou best kunnen zijn dat deze kinderen aan *gaan*+infinitief andere betekenissen toekennen dan wat volgens de grammatica van het AN gebruikelijk is. Als dat zo is, dan hebben we een specifieke (etnische) variëteit van het AN gevonden waarmee 'allochtone' ('Marokkaanse'/'Turkse') kinderen hun eigen identiteit uitdrukken. Met de benamingen 'autochtoon' en 'allochtoon' wordt in deze bijdrage respectievelijk ééntalige (namelijk alleen (een regionale variant van) het AN) en twee- of meertalige kinderen aangeduid.

In (3) zijn drie uitingen gegeven met *gaan*+infinitief, zoals *ging ... opruimen* in (3a). In (3) is telkens een vorm van *gaan* samen met het infinitief gecursiveerd. De informatie tussen de haakjes [ ] achter de uiting geeft zo veel mogelijk de voornaam en de nationaliteit en/of etniciteit van het kind aan:

- (3) a. Toen *gingtie* 'm *opruimen*, zei oma: 'Ruim 'm niet ... Ruim 'm niet op.' [Ümit, Turk]
b. En *gingtie* nee *zeggen*. [Younes, Marokkaan]
c. En de vader *ging* ... werd bang, en hij *ging*, hij *ging* èh ... hij *ging* dood *vallen*. [allochtoon]

In (4) is een voorbeeld gegeven van één heel mopje waarin *gaan*+infinitief meerdere keren voorkomt:

- (4) Jantje en z'n oma *ging* naar de park. Jantje had een tientje gevonden maar zijn ... maar zei: 'Oma, mag ik de tientje pakken? Zei: 'Nee, want op de grond is vies' *Ging* Jantje weer *lopen, lopen*. Had ze honderd gulden gezien. Zei zei: 'Oma, mag ik deze tientje ...

honderd gulden pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies.' Ging ze *ging ze lopen* met z'n oma. Oma *ging vallen*. Zei: 'Jantje, wil je helpen?' En zei Jantje: 'Wat op de grond is vies.' [allochtoon]

2. De sprekers en de data

Er is al in de inleiding van deze bundel opgemerkt dat er bij de kinderen helaas nauwelijks achtergrondinformatie ingewonnen is over hun leeftijd en taalachtergrond of over hun herkomst en/of etniciteit en/of nationaliteit. Dit heeft tot gevolg dat:

- (i) precieze aantallen kinderen niet te achterhalen zijn. Zo kan het zijn dat één kind meerdere mopjes verteld heeft maar dat dit door het ontbreken van achtergrondinformatie niet als zodanig herkend is;
- (ii) van veel kinderen nauwkeurige informatie over hun leeftijd ontbreekt. De kinderen zijn ongeveer tussen de zes en dertien jaar oud. In sommige gevallen is expliciet naar de leeftijd van de kinderen gevraagd.

Interviewer: "En hoe oud zijn jullie?"

Kind 1: "Ik ben negen."

Kind 2: "Ik ben acht."

Kind 3: "Ik ben elf."

- (iii) van veel kinderen nauwkeurige informatie over hun herkomst en/of etniciteit ontbreekt. Een aantal kinderen heeft hun mopjes in hun eigen moedertaal, als het Turks en Berber verteld. In sommige gevallen is gevraagd waar de kinderen vandaan komen of vertellen de kinderen dat spontaan uit zichzelf bijvoorbeeld:

Hallo, ik ben Khadija, ik kom uit Marokkaans, en ik ben 10 jaar

In sommige gevallen is gevraagd hoe de kinderen heten:

Interviewer: "Hoe heten jullie, dat wil ik eigenlijk wel eens weten?"

Kind 1 [Turks]: "Ik heet Özden."

Kind 2 [Turks]: "Ik heet Sündüs."

Interviewer: "Südüüs?"

Kind 2: "Ja."

Kind 3 [Marokkaans]: "Khadija."

Aan de hand van hun voornamen weten we bijna zeker dat sommige kinderen van Turkse of Marokkaanse herkomst zijn. Volgens de

taalkundigen Dorleijn en Boumans weten we dat bijvoorbeeld Ümit, Demet en Bayram Turkse voornamen zijn, terwijl Karima, Samir en Safia Marokkaanse voornamen zijn. Maar Murat/Mourad en Ali kunnen evengoed Turkse als Marokkaanse voornamen zijn. Omdat de herkomst niet echt duidelijk is en omdat bij de interviewers de indruk bestaat dat bijna alle kinderen op deze dag voornamelijk van Turkse en Marokkaanse afkomst zijn, heb ik deze kinderen onder de noemer [allochtoon] geplaatst.

In totaal hebben 69 kinderen 74 mopjes in het AN verteld. De kinderen zijn als volgt verdeeld naar herkomst en/of etniciteit:

49 'allochtone' en
10 Turkse en
7 Marokkaanse en
3 'autochtone' kinderen
= 69 kinderen

Aangezien er verder over etniciteit en herkomst te weinig informatie is, kunnen we de 49 kinderen onder de noemer 'allochtoon' niet op een andere wijze verdelen.

Nu is het opmerkelijk dat iets meer dan de helft van de kinderen in hun mopjes *gaan*+infinities zegt en dat is erg veel. In tabel 1 heb ik aangegeven welke kinderen wel en niet *gaan*+infinities gebruiken. Uit deze tabel blijkt dat verhoudingsgewijs evenveel kinderen wel als niet *gaan*+infinities zeggen ongeacht hun herkomst en/of etniciteit oftewel alle kinderen zeggen evenveel *gaan*+infinities in hun mopjes:

Tabel 1: Het aantal kinderen naar herkomst en/of etniciteit dat wel en géén *gaan* + *infinities* gebruikt in hun mopjes

herkomst/ eticiteit	Wel <i>gaan</i> +infinities aantal kinderen	Géén <i>gaan</i> +infinities aantal kinderen
<i>allochtoon</i>	27	22
<i>Turk</i>	5	5
<i>Marokkaan</i>	3	4
<i>autochtoon</i>	1	2
totaal	36	33

De betekenissen van gaan+infinitief in de mopjes

Als we nu alle 86 uitingen met *gaan*+infinitief in de mopjes bekijken dan valt het inderdaad op dat *gaan*+infinitief niet eenduidig te analyseren is. *Gaan*+infinitief kan bijna altijd wel *zich verplaatsen*, toekomstige tijd of *beginnen/overgaan te* uitdrukken. Helaas beschikken we ook niet echt over een proef of een test waarmee we precies kunnen vaststellen welke betekenissen *gaan*+infinitief heeft. Laten we het volgende mopje in (10) eens onder een vergrootglas bekijken op het gebruik van *gaan*+infinitief. Dit mopje wordt door een autochtoon kind verteld en volgens de interviewers spreekt dit kind het Utrechtse stadsdialect:

- (10) Okee, eh, Jantje *ging* met zijn moeder boodschappen *doen*. Schap [???]. Ze gingen naar het centrum, daar *gingen* ze boodschappen *doen*. En toen zag hij vijf gulden liggen. Wou die het oprapen, maar het mocht niet van z'n moeder, want z'n moeder zei dat alles wat op de grond lag, dat mocht 'ie niet oprapen: dat was vies. Zagtie 25 gulden liggen, wou die 't pakken, mocht 'ie ook niet oppakken. Zagtie weer 50 gulden liggen, mocht 'ie 't ook weer niet oppakken. En toen *gingen* ze een banaan *kopen*. Nee. En toen lag d'r een bananeschil op de grond. En toen glee z'n moeder, glee ze, glee z'n moeder op de grond. [autochtoon: Utrechts stadsdialect]

Het kind zegt *gaan*+infinitief meteen in de eerste twee uitingen of zinnen van het mopje. Hij gebruikt *gaan*+infinitief als middel om zijn mopje in te leiden. Hij laat door *gaan*+infinitief weten dat hij de gebeurtenis in het mopje op een bepaalde plaats situeert, namelijk in *het centrum*. Bovendien laat hij door *gaan*+infinitief weten dat het onderwerp *Jantje* en *ze* van plan zijn om boodschappen te doen. Aangezien *gaan* voorkomt in de onvoltooid verleden tijd situeert dit kind de gebeurtenis in het mopje vóór het spreekmoment (zie §4). Tenslotte geeft het kind aan dat *Jantje* en *moeder* op het punt staan een bepaalde handeling, namelijk *boodschappen doen* te verrichten. Deze handeling draagt een heel algemeen karakter; pas ruim halverwege het mopje weten we precies wat die boodschappen inhouden, namelijk: 'En toen *gingen* ze een banaan *kopen*'. Deze uiting maakt de gebeurtenis heel concreet – al geeft de spreker even later te kennen zich te vergissen in het verhaalverloop.

Om te kunnen vergelijken, zijn in (11) een paar fragmentjes van drie mopjes van allochtone kinderen weergegeven. Wat opvalt is dat

gaan+infinitief het hele mopje door gezegd wordt. De functie van het gebruik van *gaan*+infinitief is blijkbaar niet om het mopje in te leiden:

- (11) a. Jantje en z'n oma ging naar de park. Jantje had een tientje gevonden maar zijn ... maar zei: 'Oma, mag ik de tientje pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies' *Ging* Jantje weer *lopen, lopen*. Had ze honderd gulden gezien. Zei zei: 'Oma, mag ik deze tientje ... honderd gulden pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies.' *Ging* ze *ging ze lopen* met z'n oma. Oma *ging vallen*. Zei: 'Jantje, wil je helpen?' En zei Jantje: 'Wat op de grond is vies.' [allochtoon]
- b. Hij zei tegen die andere meisje: 'Durf jij 't?' Hij zei: 'Ja.' Hij *ging springen*. Toen *ging* 't hij ook *proberen*. Toen ... hij *ging* op z'n kop *vallen* ... [allochtoon]
- c. Er was een, er was een Turk, die ging die ... Toen *gingdie* naar boeken *kopen*. Hij had geen geld. Toen hebte gestolen. Toen *gingdie* *wegrennen*. Toen ging die van boekenwinkel, *ging* die politie *bel-len*. Toen *ging* de politie *komen*. Toen *gingdie* dat *vangen*. Toen ging die naar ... met politie mee. Toen *gingdie* in de gevangenis. [Halit, Turk]

In het komende deel zal ik laten zien dat het gebruik van *gaan* + infinitief samengaat met een gebeurtenis in het mopje die zich niet tot een (eind)bestemming ontwikkelt. De situatie van de gebeurtenis is er dan ook een die aan de gang is en zal voortduren. Dit perspectief is onafhankelijk van tijd waarop de gebeurtenis plaatsvindt of op een tijdsas inneemt als in het verleden, hier en nu en in de toekomst. De specifieke toestandslezing van de gebeurtenis die door de uitingen met *gaan*+infinitief uitgedrukt wordt, is volgens de AN-grammatica zeer onverwacht. Schematisch kan dit weergegeven worden door (i) de infinitief als werkwoord in de tegenwoordige tijd te zetten, als in (12a) of door (ii) de uiting met *gaan*+infinitief om te zetten in: 'onderwerp is aan het + werkwoord-en', als in (12b):

- (12) a. *Zij gaat lopen* -> *Zij loopt* -> *Zij is aan het lopen*
 b. *Zij gaat boodschappen doen* -> *Zij doet boodschappen* -> *Zij is boodschappen aan het doen*

Het specifieke perspectief op de toestand van de gebeurtenis dat met *gaan*+infinitief samengaat, verdient nadere toelichting. Stel dat de gebeurtenis in het mopje is als in (13):

- d. En èh ... Marokkaan *ging bier*, brie *halen*. En nog. En die Nederlander *ging weer bier halen*. En èh, die Turk *ging ook bier halen*. [allochtoon]

Tevens ontbreekt bij het lijdend voorwerp heel vaak een lidwoord als *de* en *het* waardoor zij een ongespecificeerde hoeveelheid aanduiden. Voorbeelden hiervan zijn gegeven in (19):

- (19) a. Hij *ging boodschappen doen* [allochtoon]
 b. *Ging Jan banaan eten*. [allochtoon]
 c. Ik *ga* daar *etens kopen*. [allochtoon]
 d. En toen *ging* hij *Supermanfilm kijken*. [allochtoon]
 e. Toen *ging*tie *billen afvegen* [allochtoon]

De uitingen als in (18) en (19) geven door de compositie *gaan*+infinitief en het type lijdend voorwerp een perspectief op de gebeurtenis weer die atelisch is. Het is bij deze uitspraak handig om weer even terug te grijpen op het idee van de tijdslijn. In (20) geef ik verzonden voorbeelden van zinnen met een type lijdend voorwerp als in (18) en (19) maar zonder *gaan* om het wat makkelijker te maken (het gebruik van *gaan* roept voor AN-sprekers immers meteen de betekenis van toekomstige tijd/*te beginnen met* of *zich verplaatsen* op). Probeer van de zinnen in (20) na te gaan op welke wijze de toestand van de gebeurtenis voorgesteld wordt: één die de gebeurtenis natuurlijk met een eindpunt voorstelt (telisch) of één die de gebeurtenis zonder eindpunt voorstelt (atelisch) zoals respectievelijk in (13) en (16):

- (20) a. Zij eet *appels*
 b. Zij drinkt *bier*

De aanwijzing welke tijdslijn er op (21) van toepassing is, vormen de toevoegingen *in/binnen vijf minuten* en *op*. (21) laat zien dat het niet mogelijk is om de gebeurtenissen in (18) en (19) met een eindpunt voor te stellen:

- (21) a. *Zij eet *appels in/binnen vijf minuten* MAAR WEL Zij eet *vijf minuten lang appels*
 b. *Zij eet *appels op*
 c. *Zij drinkt *bier in/binnen vijf minuten* MAAR WEL Zij drinkt *vijf minuten lang bier*
 d. *Zij drinkt *bier op*

Op het moment dat het lijdend voorwerp 'iets' aanduidt dat naar hoeveelheid en vorm niet afgebakend kan worden, kan de hele gebeurtenis niet meer met een eindpunt voorgesteld worden. Dit verklaart het contrast tussen de zin *zij eet een appel* als in (15) waarin *een appel* een concrete entiteit is en de zin *zij eet appels* waarin *appels* naar hoeveelheid niet te begrenzen valt. De combinatie *gaan*+infinitief met een type lijdend voorwerp dat niet naar concrete entiteiten verwijst, vormt in totaal 63% van de gevallen waarin *gaan*+infinitief met een lijdend voorwerp voorkomt.

Nog meer aanwijzingen dat het leeuwendeel van de *gaan*+infinitieven met atelische activiteiten samengaat dus activiteiten die niet met een eindpunt voorgesteld kunnen worden, is dat *gaan*+infinitief niet met een lijdend voorwerp gecombineerd wordt terwijl dat wel zo had kunnen zijn (22a,c) of moeten zijn (22b):

- (22) a. Hij zei tegen de juffrouw: 'Ik ga even me ... Ik *ga even drinken*' [allochtoon]
 b. 'We hebben geen beker.' Zei hij ... Zei ze: '*Ga* maar in je handen *doen*.' Zei ze: 'Okee, *ga* maar in je handen *doen*.' [allochtoon]
 c. Ik *ga* wel zelf *zoeken*. [allochtoon]

Bovendien zeggen de kinderen 24 maal *gaan*+infinitief waarvan de infinitief tot het type werkwoord behoort dat nooit met een lijdend voorwerp als ander element in de zin gecombineerd kan worden. De uitingen in (23) kunnen de gebeurtenissen uitsluitend atelisch voorstellen. De tijdslijn in (16) is op deze uitingen van toepassing. In (23) is de aandacht gericht op de activiteiten *vechten*, *poepen* en *werken* als zodanig zonder dat die met een natuurlijk eindpunt weergegeven kunnen worden:

- (23) a. 'Mag ik ook drinken?' Zei ze: 'Nee, tot hij klaar is, want anders *gaan* jullie daar *vechten*.' [allochtoon]
 b. Jantje *ging poepen* ... Toen *ging*tie *poepen*. [allochtoon]
 c. Hij zei: 'Ja.' Hij *ging springen* [allochtoon]
 d. Toen *ging*tie *werken*. [allochtoon]

In de uitingen in (24) herhalen de kinderen de infinitieven *lopen* en *huilen*. Deze herhalingen versterken de betekenis dat de activiteiten *huilen* en *lopen* voortduren en voortduren (atelisch) (zie ook Boumans in deze bundel):

- b. Toen zei hij tegen zijn vader: 'Weet je deze som?' Toen zei hij, toen zei zijn vader: 'Houd je bek!' [allochtoon]
- c. Ja, ik *ken* een hele mooie mop in het Marokkaans. [Marokkaan]
- d. Er wa... wacht. Wacht, ik heb 'm *vergeten*. Ja. Er was eens een Nederlander, die wou een Belg worden. [allochtoon]

Eéntalige en tweetalige kinderen

Het blijkt dat allochtone kinderen een geheel eigen gebruik van *gaan*+infinitief vertonen waaraan zij als groep te herkennen zijn. Met deze constatering kunnen we de vraag stellen of dit specifieke gebruik van *gaan*+infinitief ook bij Nederlandse ééntalige kinderen terug te vinden is?

Een hele kleine aanwijzing dat dit niet het geval is, is terug te vinden in de data zelf. Eén van vijf *gaan*+infinitieven die heel zeker volgens de AN-grammatica geanalyseerd kan worden, wordt gezegd door het enige autochtone kind in dit corpus, namelijk de uiting in (25c). Volgens kindertaalonderzoeker Verrips lijkt het gebruik van *gaan*+infinitief in de mopjes niet karakteristiek te zijn voor Nederlandse autochtone kinderen. Nederlandse kinderen die wel een leeg werkwoord als *gaan* in combinatie met een infinitief gebruiken, zijn veel jonger dan de kinderen die de mopjes vertellen. De Nederlandse kinderen die *gaan* gebruiken doen dat bovendien in een stadium waarin *gaan* niet in de verleden tijd kan voorkomen. De jonge kinderen zeggen dus wel *ik ga springen*, maar niet *ik ging springen* (zie ook §4). Volgens kindertaalonderzoeker Van Kampen is het wel van jonge autochtone kinderen bekend (ongeveer van 2 tot 5 jaar) dat zij *gaan*+infinitief op dezelfde wijze kunnen gebruiken als de allochtone oudere kinderen. Zij kunnen 'poesje *gaat slapen*' zeggen terwijl het kind op een slapend poesje wijst. Het is echter niet bekend of oudere Nederlandse kinderen ook deze betekenis van *gaan*+infinitief hebben. Het is nu natuurlijk niet zo dat we zomaar mogen concluderen dat allochtone kinderen – omdat zij betekenis uitdrukken die misschien ook door veel jongere autochtone kinderen gebruikt worden – nog in een vroeg kindertaalstadium zijn blijven steken! Het verschil tussen autochtone en allochtone kinderen is natuurlijk dat de eerstgenoemde kinderen slechts één taal verwerven terwijl de allochtone kinderen twee (en misschien zelfs wel meer) talen verwerven op zeer jonge leeftijd. Het kan daardoor zo zijn dat het gebruik van *gaan*+infinitief bij ééntalige kinderen eerder begint en sneller verdwijnt dan bij twee- of (meer)talige kinderen. Deze laatstgenoemde kinderen kunnen *gaan*+infinitief als strategie hanteren om bijvoorbeeld in hun mopjes ele-

menten weg te laten waarvan de betekenis uit de context al duidelijk is (zie ook hierna). Nader onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

4. *Gaan*+infinitief op het niveau van de narratieve structuur

Tot nu toe hebben we de betekenis van *gaan*+infinitief op het niveau van de uiting besproken. Echter, in mopjes vinden ook temporele verwijzingen tussen de uitingen plaats. Dat is belangrijk om bijvoorbeeld opeenvolgende gebeurtenissen binnen een mopje op chronologische volgorde te presenteren. Mopjes worden op een zodanige wijze verteld dat alle uitingen aan andere uitingen temporeel gelieerd zijn. Middelen waarmee kinderen hun mopje temporeel kunnen structureren zijn de werkwoordstijd van *gaan*+infinitief, het gebruik van (*en*) *toen* en andere bijwoorden en het plaatsen van *gaan* op de eerste positie van de zin; het zogenaamde VI-verschijnsel (zie Bennis).

Werkwoordstijd van gaan

Volgens een onderzoek van de taalkundige Aarssen heeft een meerderheid van de tweetalige Turkse kinderen in Nederland in de leeftijd van tien jaar een voorkeur voor het gebruik van de onvoltooid verleden tijd in hun Nederlandse narratieven. Verder laat dit onderzoek zien dat Nederlandse ééntalige kinderen evenveel onvoltooid verleden als tegenwoordige tijd gebruiken. Op basis van dit onderzoek verwachten we dezelfde verdeling van werkwoordstijden in de mopjes terug te vinden voor de allochtone kinderen en het ene autochtone kind. In tabel 2 zijn de werkwoordsvormen van alle *gaan*+infinitief uitingen bijeen gebracht. We zien dat alle kinderen een grote voorkeur aan de dag leggen voor de verleden tijd. De verhoudingen tussen de groepen kinderen verschilt nogal. Er is een tendens waarneembaar dat het ene autochtone kind en de Turkse kinderen het meest en de allochtone en Marokkaanse kinderen het minst de verleden tijd gebruiken. Merk op dat het ene autochtone kind slechts de verleden tijd gebruikt. Dit stemt dus niet overeen met het onderzoek van Aarssen:

Tabel 2: Het gebruik van gaan+infinitief in tegenwoordige en/of verleden tijd

ethniciteit/herkomst	tegenwoordige tijd		verleden tijd		totaal
allochtoon	12	24%	37	76%	49
Marokkaan	2	25%	6	75%	8
Turk	2	8%	24	92%	26
autochtoon	0	0%	3	100%	3
totaal	16		70		86

Indien we gedetailleerder naar de mopjes kijken, blijkt dat in 19 mopjes *gaan*+infinitief meerdere keren voorkomt. (29) en (30) illustreren dit:

- (29) Er was een, er was een Turk, die ging die ... Toen *ging* die naar boeken *kopen*. Hij had geen geld. Toen hebte gestolen. Toen *ging* die *wegrennen*. Toen ging die van boekenwinkel, *ging* die politie *bel-len*. Toen *ging* de politie *komen*. Toen *ging* die dat *vangen*. Toen ging die naar ... met politie mee. Toen *ging* die in de gevangenis. [Halit, Turk]
- (30) Er was een ... Jantje ging naar school. De meester zei: 'Morgen moeten jullie allemaal kaal zijn.' Hij dacht èh ... Hij wilde niet kapper toe ... hij wilde niet zijn hoofd scheren. 't Volgende dag, de volgende dag kwam Jan naar school ... Toen *ging* de meester *kijken* of iedereen zijn haar ... sch... afgeknipt hebt. Toen *ging* tie naar Jantje *kijken*. Toen *ging* Jantje zijn broek *uittrekken*. Toen raakte die zijn kontje aan. Zei de meester ... Hij had zijn broek uitgetrokt. Had 'ie aan de kontje aangeraakt. Toen zaidie: 'Wat een gladde hoofd.' [Turk]

De mopjes in (29) en (30) laten al zien dat de kinderen consequent in hun mopje *gaan*+infinitief in de verleden tijd zeggen. Zij representeren de gebeurtenis of activiteit vóórafgaand aan het moment (tijdstip) van de uiting. Tabel 3 laat bovendien alle verdelingen naar werkwoordstijd van *gaan*+infinitief in één mopje zien. Ook in die mopjes hanteren de kinderen overwegend de verleden tijd, namelijk in 16 van de 19 mopjes:

Tabel 3: De verdeling naar werkwoordstijd (tegenwoordige en/of verleden tijd) van vaker gebruik *gaan*+infinitief in een mopje

werkwoordstijd van <i>gaan</i>	allochtoon	Turk	Marokkaan	totaal
tegenwoordige tijd	1	0	0	1
verleden tijd	11	4	1	16
beide tijden	1	1	0	2
totaal	13	5	1	19

Er zijn twee mopjes verteld waarin een Turks en een allochtoon kind de tegenwoordige en verleden tijd door elkaar gebruiken (zie tabel 3). De fragmenten van deze mopjes in (31) en (32) laten zien dat de twee kinderen hun mopjes in de verleden tijd vertellen maar dat de directe rede oftewel een citaat aanleiding geeft tot de tegenwoordige tijd. Dit afwisselend gebruik van werkwoordstijden maakt geen inbreuk op het consequent gebruiken van dezelfde werkwoordstijd maar kan als een stijlmiddel beschouwd worden:

- (31) Jantje ging naar, Jantje ging naar ... Jantje ging naar de bouw en hij durf 't niet om te springen. Hij zei tegen die andere meisje: 'Durf jij 't?' Hij zei: 'Ja.' Hij *ging* *springen*. Toen *ging* 't hij ook *proberen*. Toen ... hij *ging* op z'n kop *vallen*. Ging tie gelijk naar huis. Hij tegen mama: 'Ik heb bloed, ik heb bloed!' Zei z'n moeder: 'Ja, okee, ik *ga* wel even *uitvegen*.' Zei z'n moeder: 'Okee, ik breng naar de ziekenhuis'. Zei hij: 'Nee, nee, ik ben bang, nee, ik ben bang, ik hoef niet naar de ziekenhuis, met mij gaat het heel goed,' zei hij: 'Nee, ik ga niet, ik ga niet, ik ga niet, ik wil met papa gaan.' Zei ze: 'Nee, je gaat, papa zit nu te werken.' [allochtoon]
- (32) Er was een Turk. *Ging* bij z'n tante *slape*. En èh, zei die: 'Kom, *ga* de televisie *uitdoen*. *Ga* op de bank *slapen*.' Toen zei die: 'Nee.' Zei z'n tante: 'Ja.' Toen *ging* 'ie *huilen*, huilen, huilen. Toen zei z'n tante: 'Wil je met mij *slape*?' 'Ja.' Toen zei die: 'Goed. Kom maar.' Ging die in de bed, en z'n tante ging ook in de bed. De tante ging ook naar bed. Ja, de tante ging ook naar bed. En èh ... zei die ... zei ze ... die jonge zei: 'Mag ik me vinger in je gat steke?' Toen zei die: 'Nee.' Toen zei z'n tante: 'Nee.' Toen zei z'n tante: 'Nee.' Toen *ging* die *huilen*, huilen, huilen. [Harun, Turk]

Wat betreft het gebruik van de werkwoordsvormen in mopjes signaleer ik een opmerkelijk verschil tussen kinderen en volwassenen. Kinderen vertellen hun mopjes in de verleden tijd terwijl volgens etnoloog Meder en antropoloog Kuipers volwassen sprekers hun moppen in de tegenwoordige tijd vertellen. Volgens een eerste inventarisatie van Meder blijkt dat kinderen ongeacht hun etniciteit rond het 10-12e jaar overschakelen van het vertellen van mopjes in de verleden tijd naar de tegenwoordige tijd. Het kan zijn dat kinderen de verleden tijd gebruiken om een bepaalde werkelijkheid te creëren die niet overeenkomt met 'onze' werkelijkheid zoals dat ook met het vertellen van sprookjes gebeurt: "Er was eens ...".

Het gebruik van bijwoorden

De kinderen kunnen hun mopjes temporeel structuren door middel van het gebruik van *toen*. Alle kinderen gebruiken *toen* op dezelfde wijze. *Toen* in de mopjes heeft de functie van een bijwoord in de betekenis van *dan* en niet *wanneer*. Daarmee drukt *toen* een opeenvolging van gebeurtenissen uit. Volgens de taalkundige Aarssen gebruiken kinderen dit type *toen* als een makkelijk element om hun uiting of mopje mee op te kunnen starten. Zij doen dit in totaal 32 keer zoals in tabel 4 te zien is. Ook het prototypische gebruik van *en toen* geeft uitdrukking aan een reeks van opeenvolgende acties. Het is opvallend dat de Marokkaanse kinderen nauwelijks en de Turkse kinderen het meest een dergelijk *toen* realiseren. Deze verdeling laat voor het eerst een zeer duidelijk verschil zien tussen de groep Marokkaanse en Turkse kinderen:

Tabel 4: Het gebruik van *toen* als bijwoord in de betekenis van 'dan'

eticiteit/herkomst	toen	en toen
allochtoon	15	1
Marokkaan	1	0
Turk	16	1
autochtoon	0	1
totaal	32	3

In de uitingen in (33) zijn twee voorbeelden van het gebruik van *toen* door de kinderen gegeven. Bijna alle uitingen hebben de volgorde *toen*, - *gaan*₂:

- (33) a. *Toen ging* Nederlander uit de raam *vliegen* [Marokkaan]
 b. *toen, toen ging* Nederland vallen [Murat, Turk]

Er is één uiting waarin het onderwerp tussen *toen* en *gaan* geplaatst wordt, en er is één uiting waarin het onderwerp niet op *gaan* volgt zoals respectievelijk (34a) en (34b) laten zien:

- (34) a. En *toen, toen Marokkaan ging* vallen [Murat, Turk]
 b. *Toen ging 't hij* ook proberen [allochtoon]

Naast *toen* zijn ook andere bijwoorden een middel waarmee een mopje temporeel gestructureerd kan worden. De combinatie *gaan*+infinities en het bijwoord *weer* laat zien dat de kinderen de gebeurtenissen die in de mop verteld worden op chronologische wijze van opeenvolgende gebeurtenissen presenteren: het onderwerp zoals *Jantje* in (35a) pakt *het lopen* opnieuw op nadat hij deze activiteit enige tijd niet verricht heeft:

- (35) a. *Ging Jantje weer lopen, lopen.* [allochtoon]
 b. Jan ging naar ... met z'n moeder naar de winkel. Hij zag vijf gulden op de grond leggen. Hij zag ... hij *ging weer doorlopen.* [allochtoon]
 c. En nog. En die Nederlander *ging weer* bier *halen.* [allochtoon]
 d. Een uurtje later *ging Jantje weer vragen* [Demet, Turk]

Gaan op de eerste positie in de uiting

In het AN is de eerste positie van de zin gereserveerd voor het (hulp)werkwoord indien de zin een vraagzin of een gebiedende wijs (imperatief) is, zoals respectievelijk (36a) en (36b) laten zien:

- (36) a. *Gaat* Jan werken?
 b. (Zei de Marokkaan:) 'Ga *eerst* je handen *wassen.* [Samir, Marokkaan]

Ook kan in het Nederlands het verbogen werkwoord op de eerste positie in de uiting staan terwijl de uitingen geen vragen of imperatieven zijn maar bevestigende zinnen, zoals (37) laat zien. *Gaan* komt zeven maal op de eerste positie van de uiting voor.

- Frijhoff, W.: 'Toeëigening: van bezitsdrang naar betekenisgeving,' in: *Trajecta*, 6 (1997) 2, p. 99-118.
- Jackendoff, R.: 'Measuring out, Telicity, and Quantification in English,' in: *Natural Language and Linguistic Theory* 14 (1996), p. 305-354.
- Muysken, P.: 'Verbal complexes in language contact.' Lezing gehouden op *Conference of the Study Centre on Language Contact*, NIAS – Wassenaar, 21 februari 1999.
- Verrips, M.: *De taal van je kind. De verrassende rijkdom van de kindertaal*. Utrecht [etc.] 1999.